

RAŠTAS

Lietuvos energetikos konsultantų asociacija

Nr. LEKA/12/06/19-01

Asociacijos identifikavimo kodas 125462318

Ukmergės g. 369A,

LT-12142 Vilnius, Lietuva.

Tel: 8-676 52983

el. paštas: info@leka.lt

2012 m. birželio 19 d.

Dėl Seimo narių (E. Masiulio, P. Auštrevičiaus, A. Kašėtos ir A. Endzino) pasiūlymų reformuoti Lietuvos Šilumos ūkį

(ŠILUMOS ŪKIO ĮSTATYMO 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 15, 16, 18, 21, 30, 32, 34, 35, 37 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR PAPILDYMO, ĮSTATYMO PAPILDYMO 31., 32, 281 STRAIPSNIAIS IR DVYLIKTUOJU SKIRSNIU ĮSTATYMAS)

Kaip ir visada prieš artėjančius rinkimus kai kurie politikai pradeda gelbėti savo politinius reitingus inicijuodami įvairius pasiūlymus visuomenei jautrioms sritims. Politinis išskaičiavimas, matyt, labai paprastas – atkreipti į save dėmesį, suteikti kai kuriems rinkėjams viltį ir pritraukti balsų, o patekus į Seimą ir nepasiekus rezultato galima rasti šimtus pasiteisinančių priežasčių, kodėl nepavyko...

Šį kartą LR Seime keturi seimo nariai užregistravo pataisas Šilumos ūkio įstatymui (ŠŪĮ), kurios, neva, turėtų išgelbėti Lietuvos gyventojus nuo didelių šildymo sąskaitų. Beje, Seimo nariai, užregistravę ŠŪĮ pataisas, šią kadenciją buvo valdančiojoje daugumoje, tad turėjo visas galimybes spręsti šildymo prieinamumo problemas Lietuvoje, tačiau sukrušta tik valdymo laikotarpio pabaigoje. Išlaidos šildymui daugeliui Lietuvos gyventojų yra labai skausmingos, tad galima pasidžiaugti bandymais šią problemą spręsti, bet kadangi naujieji „praregėjimai“ nepagrįsti bent kiek gilesne pasekmių analize tiesiog būtina, nors paviršutiniškai, panagrinėti – ką reiškia siūlomos pataisos Lietuvos šilumos vartotojams.

Pasiūlymo autoriai teigia, kad pagrindinis projekto tikslas – sudaryti prielaidas savivaldybių šilumos ūkiuose **atsirasti konkurencingiems šilumos gamintojams, atskirti šilumos perdavimo veiklą nuo šilumos gamybos ir tiekimo veiklos, praplėsti šilumos vartotojų galimybes pasirinkti šilumos gamintoją ar tiekėją**. Kiek galima suprasti iš pataisų formuluočių ir paaiškinamojo rašto, Lietuvos centralizuoto šilumos tiekimo (CŠT) sektorius pagal „liberalųjį“ scenarijų turėtų būti technologiškai suskaidytas ir sukurti nauji tarpininkai bei šilumos rinkos dalyviai. Kartu pabandykime panagrinėti, kokių priemonių tam įgyvendinti reikia, kokia atsirastų nauda ar papildomi kaštai vartotojams, savivaldybėms ir valstybei.

1. Šilumos gamybos šaltiniai atskiriami nuo vamzdynų ir jų pagrindu suformuojami atskiri juridiniai subjektai (privalomai miestuose, kur gyventojų daugiau kaip 50 tūkstančių ir savivaldybės sprendimu mažesniuose miestuose).

Jeigu tokio pertvarkymo tikslas – perimti gamybos šaltinius į „kitas rankas“, privatizuoti ar panašiai – tai suprantama, nes didesnės katilinės ir elektrinės tai potencialiai gera infrastruktūra užsidirbti lėšų iš šilumos ar elektros gamybos, gauti lėšų iš atmosferos taršos leidimų (ATL) pardavimo ar kitam verslui vystyti. Žinoma, tuomet tokios „nereguliuojamos“ veiklos pajamos nukeliaus į atskirtųjų šaltinių savininkų rankas, bet ne surūdijusių vamzdynų keitimui (tai atskiros veiklos ir kiti ūkio subjektai). Jeigu būtų siekiama realiai atpiginti gamybos kaštus – tuomet reikėtų atsakyti į klausimą – kodėl iš didžiųjų miestų tik Vilnius iki šiol įrengė didelės galios biokurą naudojančią katilą (60 MW), o biokuras dominuoja tik labai mažose savivaldybėse (dėl to ir lyginti jų negalima). Panagrinėjus šią problemą giliau, paaiškėtų, kad tai pasekmė valstybinio reguliavimo, nuo kurio priklauso investicijų galimybės ir Europos Sąjungos paramos skirstymo neadekvatumo rezultatas. Tad jeigu tikslas – atpiginti šilumos gamybos kaštus – tai reforma pirmiausiai turi suformuoti ekonominius pagrindus ir motyvaciją kuo skubiau diegti pigesnę kurą esamuose šaltiniuose. Paskutiniojo laikotarpio patirtis rodo, kad siekiama kuo ilgiau išlaikyti „dujines“ šilumos kainas Lietuvos didmiesčiuose, šilumos tiekėjus pakeičiant nepriklausomais šilumos gamintojais (NŠG) ir perimant pajamas už šilumos gamybą. Deja, šilumos kainų šilumos vartotojams tai iš esmės nemažina. Tad šio pasiūlymo esmė - įteisinti ar sudaryti politinę priedangą tokiems procesams.

Teikiant tokį pasiūlymą reikėtų pasidomėti kiek Kauno miestas permoka už šilumą, kadangi pagrindinį šilumos šaltinį (Kauno termofikacinę elektrinę) valdo kitas subjektas (AB „Gazprom“) ir kiek Kauno miesto savivaldybė deda pastangų dabar, kad atsiimti šį objektą miesto kontrolėn. Analogiškai Elektrėnų miesto aprūpinimas šiluma nukentėjo, kai juo nustojo rūpintis šios paslaugos atsikračiusi AB „Lietuvos elektrinė“. O jeigu nepriklausomi šilumos gamintojai realiai turi ir gali pateikti pigios šilumos ir dabar ji superkama, kai tik kas pasiūlo (Kėdainiuose, Klaipėdoje ir t.t.). Tačiau kai bandoma tiesiog „uždarbiauti“ valstybės reguliavimo klaidų sąskaita – *tai jau ne konkurencija, bet visuomenės mulkinimas.*

Dirbtinis šilumos gamybos šaltinių, kuriuose įrengti tinklų vandens cirkuliaciniai siurbliai, vandens papildymo ir akumuliacinio pajėgumai ir t.t. Lietuvos sąlygomis (esant taip suformuotai šilumos tiekimo infrastruktūrai) būtų ne tik beprasmybė, bet ir pažeistų technologinį šilumos tiekimo procesą. Išaugtų investiciniai ir eksploataciniai kaštai dubliuojant šiuos įrenginius, būtų sudėtinga palaikyti visame vamzdynų tinkle reikiamą slėgį, vandens temperatūras ir debitus, operatyviai reaguoti į avarijas ir t.t., jeigu šilumos tiekimo įmonė neturės tam būtinų įrenginių.

Magistralinių tinklų bendrovės kai kuriuose regionuose (Danijoje, Vokietijoje ar Kinijoje) atsirado ne dėl politikų norų, o tik dėl ekonominio tikslingumo, siekiant sujungti smulkias CŠT sistemas į didelius konglomeratus, kurie užtikrintų didelę šilumos tiekimo rinką, reikalingą kogeneracinėms elektrinėms, atliekų deginimo jėgainėms statyti ir panašiai. Didelės CŠT sistemos leidžia uždaryti smulkias

neefektyvias katilines, atpiginti eksploatacinius kaštus ir t.t. Pagal planuojamas reformas atrodo, kad Lietuvos šilumos ūkis bus nukreiptas priešinga kryptimi.

Priešingai nei elektros ar dujų sektoriuose, šilumos ūkio veikloje naudojamas turtas iki šiol nėra perkainuotas, todėl jo vertė menka, o investicijos finansuojamos iš esmės paskolomis. CŠT bendrovių išskaidymas sumažintų jų galimybes skolintis ir tai sulėtintų ūkio atnaujinimo tempus.

Atskiriant bendroves būtina įvertinti turtą, kuris skaičiuojant šiandieninėmis rinkos kainomis žymiai pabrangtų. Dėl to, po atskyrimo į šilumos tarifą būtų įtraukiami didesni amortizaciniai atskaitymai ir norminio pelno vertė. Visa tai didins šilumos kainas galutiniams vartotojams.

2. Kitas esminis ŠŪĮ pasiūlymo elementas – tai ***naujo tarpininko - šilumos tiekėjo - privalomas didmiesčiuose (arba savivaldybės sprendimu mažesniuose miestuose) atsiradimas.***

ŠŪĮ pataisų formuluotėse nėra aiškiai apibrėžta, ką reiškia naujasis subjektas – šilumos tiekėjas. Įprastai licenciją turinti šilumos tiekimo įmonė tiek Rytuose, tiek Vakaruose sudaro šilumos tiekimo sutartis su šildomų objektų savininkais (jų atstovais) ir yra atsakinga už šiluminės energijos pristatymą iki pastato sienos. Šilumos punktas yra pastato šildymo ir karšto vandens sistemos dalis ir turėtų būti eksploatuojama vidaus sistemų prižiūrėtojo. Visiškai neaišku kokias funkcijas atliktų „šilumos tiekėjas“, kai iki namo įvado šilumą tiekia šilumos perdavėjas, o pastate šildymo režimą reguliuoja vidaus sistemų prižiūrėtojas. Naujas papildomas tarpininkas šilumos tiekimo grandinėje tik padidintų bendruosius kaštus. Lietuvos valstybinių institucijų sprendimu dar 1993 metais šilumos tiekėjai buvo priversti pasirašyti šilumos tiekimo sutartis su kiekvienu buto savininku. 2011 metų ŠŪĮ pataisomis ši praktika buvo dalinai panaikinta. Tiek anksčiau, tiek dabar namų savininkai (bendrijos) arba jų atstovai galėjo pirkti šiluminę energiją savarankiškai (didmenine kaina) ir paskirstyti pastato viduje. Deja, mažai kas tuo pasinaudojo, tad jeigu šilumos tiekėjas suprantamas, kaip šilumos paskirstytojas pastato viduje – tai nieko naujo. Taip dirbtinai sukurtos dvi įmonės būtų daug silpnesnės, atsirastų papildomi investiciniai ir eksploataciniai kaštai, o už visa tai turėtų mokėti tie patys šilumos vartotojai. Šiandien Lietuvos daugiabučių gyventojai kenčia nuo didelio skaičiaus ir prastai koordinuojamų veiklų pastato viduje, todėl dar vieno subjekto (veiklos) atsiradimas tik padidintų painedimą ir išaugintų šilumos tiekimo sąnaudas. Priešingai, pastatų priežiūrai reikėtų suformuoti efektyviai veikiantį ir gyventojų interesus atstovaujantį subjektą, kuris prisiimtų pilną atsakomybę už namo inžinerinės infrastruktūros būklę ir aprūpinimą šilumine energija mažiausiomis sąnaudomis.

3. Pataisomis siūloma ***įteisinti trečiosios šalies priėjimą prie centralizuoto šilumos tiekimo tinklų*** T.y. bet kuris šilumos vartotojas gali pirkti šiluminę energiją tiesiogiai ar per tarpininkus (šilumos perdavėją ir tiekėją) iš bet kurio gamintojo.

Šis principas, naudojamas gamtinių dujų ir elektros sektoriuose buvo diskutuotas įvairaus lygio renginiuose, siekiant jį pritaikyti centralizuoto šilumos tiekimo sistemose, tačiau buvo iš esmės jo buvo atsisakyta ir jis praktikoje taikomas tik labai išimtiniais atvejais dėl šių priežasčių:

- a. Šiluminė energija, skirtingai negu elektros ar dujų pardavimas labai skiriasi tam sunaudotais kaštais, nes energijos kiekis, neatspindi pilnųjų šilumos persiuntimo sąnaudų. Priklausomai nuo transportavimo vamzdynais atstumo, temperatūrų režimo, reikalingo slėgio ar debito ir t.t. skiriasi šilumos perdavimo nuostoliai, energijos cirkuliavimui sunaudota energija ir t.t. *Individualų šilumos perdavimo tarifą atskiram vartotojui nustatyti praktiškai neįmanoma;*
  - b. Centralizuoto šilumos sistema yra labai inertiška ir rizikinga, lyginant su dujų ar elektros tinklais. Kol šiluma iš Gariūnų nukeliauja į Santariškes praeina ne viena valanda. Šilumos tiekėjas turi atitinkamai reaguoti valdant tinklą ir tai sunku susieti su atskiro vartotojo poreikiais. *Visas šias sąnaudas šilumos vartotojai padengia solidariai, tad ir šiluminę energiją privalo gauti vienodomis sąlygomis;*
  - c. Didžiausia problema kyla dėl, atrodytų, patrauklios konkurencijos. Esant sistemoje „pigų“ šilumos gamintojų su jais tiesioginio šilumos pirkimo sutartis pirmiausiai sudarys stambūs komerciniai subjektai (biurų pastatai, prekybos centrai ir t.t.). Kyla reali grėsmė, kad daugiabučių pastatų gyventojams teliks brangiausia šiluma, bus stengiamasi „permesti“ daugiau sąnaudų silpnesniems ir mažiau apgintiems vartotojams. Dėl šios priežasties iš esmės visose valstybėse, turinčiose išvystytas CŠT sistemas, taikomas vieningo pirkėjo (angliškai „single buyer“) principas, kuris *pigesnę šilumą paskirsto vienodai visiems vartotojams;*
  - d. CŠT sistemos yra labai lokali natūrali monopolija ir keliems šilumos gamintojams lengva susitarti dėl aukštesnio kainų lygio. Tokia patirtis, kai vietoje monopolinio tiekimo susiformuoja oligopolija yra fiksuota kai kuriose Vakarų šalyse, o sukontroliuoti šiuos procesus valdžios institucijoms yra sudėtinga;
4. Siūloma atsisakyti šilumos ūkio specialiųjų planų ir **skatinti neorganizuotą konkurenciją** teikiant šildymo paslaugas.

Patirtis pereinamosios ekonomikos šalyse parodė, kad nereguliuojama konkurencija privedė prie to, kad stambesni ir pajėgesni šilumos vartotojai, esant atitinkamoms ekonominėms aplinkybėms, įsirengdavo individualaus šildymo šaltinius, o likusiam mažesniai CŠT sistemų naudotojų skaičiui tekdavo išlaikyti būtinus šilumos gamybos ir tiekimo įrenginius. Dėl to išaugdavo šilumos kainos, kai kuriose valstybėse buvo suardytos CŠT sistemos ir padaryta didelė žala energetinės infrastruktūros (vamzdynų ir kogeneracijos) atnaujinimui ir plėtrai. Priešingai, šalyse, kur šildymo būdai yra planuojami organizuoti, CŠT sistemos yra palaipsniui atnaujinamos ir modernizuojamos, siekiant atitikti šiuolaikinius vartotojų poreikius. Konkurencija „posovietinių“ šalių šilumos ūkyje pasiteisino tik formuojantis energetinei infrastruktūrai (naujose teritorijose) arba pilnai atnaujinus CŠT sistemas, įsisavinus pigesnes kuro rūšis ir parengus ekonomines prielaidas racionaliai konkurencijai.

Priėmus pasiūlytą šilumos ūkio įstatymo pataisą kiltų reali grėsmė, kad vietoje šilumos tiekimo sąnaudų sumažėjimo, jos gali tik išaugti dėl šių aplinkybių:

- Didelis skaičius naujų įmonių šilumos tiekimo grandinėje tik didins bendruosius kaštus, nes visi subjektai kurs naujus objektus, atsiras papildomos eksploatacinės išlaidos, o įrenginius ir kurą iš esmės visos įmonės perka toje pačioje rinkoje;
- Dirbtinai išskaidžius šilumos teikimo įmones tik sumažės jų finansinis ir techninis pajėgumas, o tai kelia grėsmę investiciniam pajėgumui ir sistemų atnaujinimo tempams;
- Sukaupta Lietuvoje patirtis rodo, kad po analogiškų reformų viešajam sektoriui paliekama problemiškos sritys, o rentablesni objektai patenka į privataus kapitalo rankas;
- Dėl nekonstruktyvios konkurencijos kyla pavojus, kad silpnajai daliai - buitiniams vartotojams - teks naudoti brangiausią šilumą, nes geriau organizuoti stambūs vartotojai laimės konkurencinę kovą dėl pigesnės šilumos.
- Įgyvendinus siūlomas reformas, šilumos šaltinių savininkams atkristų prievolė rūpintis nuostolius nešančių vamzdynų priežiūra, nes jų veiklos pelnas ir finansiniai ištekliai bus naudojami tik nuosavo turto formavimui.

Šilumos ūkyje svarbu ne organizacija, bet motyvacija. Jeigu šilumos tiekėjas suinteresuotas pateikti kuo pigesnę šilumą tai jis pats ją susiras ir supirks iš nepriklausomų gamintojų. Į šitą tikslą turi būti orientuota ir šilumos ūkio reforma. Tai pasiekti galima sukuriant atitinkamą reguliavimo aplinką monopoliniams tiekėjams - tą privaloma tvarka planuoja įdiegti kiekvienoje ES šalyje-narėje naujoji Energijos efektyvaus vartojimo direktyva. Kitas būdas - laisvai ir vienodomis sąlygomis įgyvendinama šilumos tiekėjų ir kitų šildymo būdų konkurencija. Tokia konkurencija susiformavo natūraliai vystantis energetinei infrastruktūrai daugumoje Vakarų šalių, kur CŠT sektorius užima konkurencinę nišą ir joks reguliavimas čia netaikomas. Tuo tarpu pereinamosios ekonomikos šalyse, kol „planinių“ laikų infrastruktūra atitiks laisvosios rinkos sąlygas reikia laiko ir į tai nukreipto pereinamojo reguliavimo. Tą reikėtų daryti atsargiai ir palaipsniui, kad nesugriauti veikiančio ūkio ir neužkrauti dar didesnės naštos Lietuvos gyventojams. Galutinis reguliavimo tikslas turėtų būti šilumos tiekėjo interesas pateikti visiems vartotojams šiluminę energiją mažiausiomis sąnaudomis, nes realiai neįmanoma to užtikrinti tik viską kontroliuojant ir reglamentuojant.

Pateiktosios ŠŪĮ pataisos iš esmės sukuria palankias sąlygas privatiems investuotojams perimti šilumos gamybos šaltinius ir pasirūpinti stambiaisiais vartotojais, tačiau iš esmės neišsprendžia realių pagrindinių šilumos ūkio poreikių – tai spartaus pigesnio kuro diegimas esamose katilinėse ir elektrinėse, o taip pat efektyvaus energijos vartojimo pastatuose. Šilumos ūkio reguliavimas posovietinėse valstybėse yra labai sudėtingas ir socialiai jautrus klausimas. **Atsakingi politikai turėtų gerai išanalizuoti šilumos tiekimo patirtį įvairiose šalyse ir pasiremti tarptautine patirtimi prieš siūlant esmines pertvarkas, paliesiančias milijonus Lietuvos gyventojų.**

Lietuvos energetikos konsultantų asociacija
 Prezidentas
 Valdas Lukoševičius